УДК 351.713:339.543

Д. І. Кущенко, аспірант кафедри менеджменту ЗЕД Академії митної служби України

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАРУБІЖНИХ МИТНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Присвячено питанням впливу інновацій на діяльність митних інститутів зарубіжних країн. Проаналізовано основні інноваційні зрушення у провідних країнах світу, міжнародний досвід у сфері реалізації економічної безпеки через призму державних органів.

Посвящено вопросам влияния инноваций на деятельность таможенных институтов зарубежных стран. Проанализированы основные инновационные сдвиги в ведущих странах мира, международный опыт в сфере реализации экономической безопасности через призму государственных органов.

Article is devoted to the impact of innovation on the activities of customs institutions abroad. The basic innovative developments in the leading countries of the world. The analyzed international experience in the implementation of economic security through the prism of public bodies.

Ключові слова. Інновації, інноваційна діяльність, митні адміністрації, зовнішньоекономічні процеси.

Вступ. Сучасні іноваційні технології – один з найважливіших факторів, що має вплив на формування новітнього суспільства. Вони стають усе важливішим стимулом розвитку всіх галузей економіки. Тому впровадження сучасних технологій у повсякденній митній практиці стало нагальною потребою.

Обраний курс України у високотехнологічне конкурентне середовище зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка мала забезпечити високі й стабільні темпи економічного зростання, конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку. Пошук і розробку методів наукової оцінки процесів формування митно-інноваційної політики, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо механізмів інноваційної діяльності в митних адміністраціях відображено у працях таких учених і практиків, як І. Г. Бережнюк, Т. Г. Затонацька, П. В. Пашко, О. В. Новосад, Т. В. Корнєва.

Постановка завдання. Мета статті – виявлення найсуттєвіших напрямів упровадження існуючого досвіду міжнародних митних адміністрацій та застосування їх на теренах України.

Результати дослідження. Трансформація світогляду політико-адміністративної еліти повинна супроводжуватися також змінами у технологіях державного управління, а саме у веденні зовнішньоекономічних операцій, реалізація якої здійснюється митною службою, бо кожна з революцій у розвитку інноваційно-комунікативних технологій в історії людства тягне за собою зміну в технологіях державного управління.

Необхідність ефективної адаптації управління до економічних умов, що постійно змінюються, потребує всебічного вивчення нових концепцій, які використовуються у світовій практиці. Тому численні розробки інших країн у сфері теорії нововведень, що мають свою передісторію й досвід застосування, нині актуальні й мають стати предметом усебічного аналізу.

Семантично термін "нововведення" означає впровадження деякої нової субстанції, тобто нового. Хоча поняття "нововведення" та "інновація" в літературі іноді ототожнюють, вони певним чином відрізняються один від одного.

© Д. І. Кущенко, 2014

Термін “інновація” як економічну категорію ввів у науковий обіг австрійський учений Й. А. Шумпетер у першому десятилітті ХХ ст. У своїй праці “Теорія економічного розвитку” (1911 р.) він уперше розглянув питання нових комбінацій змін у розвитку (тобто питання інновації) і дав повний опис інноваційного процесу [1]. Термін “інновація” Й. Шумпетер став використовувати у 30-х рр. ХХ ст. При цьому під інновацією учений мав на увазі зміну з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості.

Результати аналізу праць учених, що досліджували інновації, поміщено в таблицю варіантів визначення поняття “інновація” [1–2].

Таблиця 1

Варіанти визначення поняття “інновація”

Автори	Визначення
Шумпетер Й.	Інновація – зміна з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організацій в промисловості
Найт К.	Інновація – це впровадження чого-небудь нового щодо організації або її безпосереднього оточення, особливий випадок процесу зміни в організації
Кругліков А. Г.	Інновація – це нове науково-технічне досягнення, що знайшло використання в людській діяльності
Менсфілд Е.	Інновація – це винахід, який починає застосовуватися на практиці
Лелон П.	Інновація – це впровадження нововведення в економічний цикл
Лапін Н. І.	Інновація – це комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової або для кращого задоволення вже відомої потреби людей; одночасно це процес змін, пов’язаних з даним нововведенням, змін у тому соціальному й речовому середовищі, в якому здійснюється його “життєвий цикл”
Гунін В. Н.	Інновація – результат практичного (або науково-технічного) освоєння нововведення
Ільєнкова С. Д.	Інновація – перетворення потенційного науково-технічного прогресу на реальний, такий, що втілюється в нових продуктах і технологіях

На нашу думку, слід зробити висновок і дати визначенняння терміна “інновація” згідно з його впливом на формування процесів у митних адміністраціях. Інновація – це формування нових технологій для підвищення результативної діяльності митниць відповідно до науково-технічного прогресу.

Зміна поколінь техніки і технології, як правило, забезпечується остаточною реалізацією базових інновацій. Застарілі технології, застарілі інновації пробуджують новий цикл кризових явищ. Важливу нішу технологічного циклу вищого порядку і водночас перспективний науково-технічний напрямок нового покоління становлять інновації в митній сфері.

Інформація відіграє важливу роль у процесі організації роботи митних органів. Визначення наявних ресурсів, резервів, вивчення потенційних можливостей кожного працівника правильна розстановка сил та найефективнішого шляху виконання поставлених завдань – це така організаційна діяльність, що потребує постійного детального аналізу різноманітних

даних. До завдань, що стоять перед митними органами, належать: прискорення товарообігу, збільшення пропускної спроможності пунктів пропуску, скорочення непродуктивних простоїв транспортних засобів і затримок товарів [*2*, 133].

Класифікація митних інновацій за результативним впливом на підвищення економічної безпеки держави дасть змогу побачити, в яких саме сферах реалізується інноваційна політика митних адміністрацій:

1. Технологічні (технічне забезпечення митниць).

2. Інформаційні (через побудову інформаційних модулів роботи митних адміністрацій).

3. Організаційні (через сферу структурних зрушень митних адміністрацій)

Дана структура дасть змогу формувати базу інноваційних зрушень митних адміністрацій зарубіжних країн за сферами їх упровадження та впливу на економічну результативність.

Можна зробити висновок, що інформація в діяльності митних адміністрацій зарубіжних країн відіграє важливу роль, тому інформаційні технології займатимуть провідне місце у загальному обсязі інноватизації митниць. Розглядаючи дане питання, доцільно зробити певний аналіз упровадження інноваційних технологій у певному ряді країн. На нашу думку, доцільно розглядати ті країни, в яких за відсутності належних умов було створено досить розвинуті митні системи.

Жодну митну систему світу не можна уявити без злагодженої інформаційної системи контролю та ведення митних операцій. Україна перебуває на перехідному етапі створення такої системи. Тому доцільно розглянути ряд уже існуючих систем та скористатися досвідом їх упровадження. Слід почати зі структурного аналізу програми впровадження такої інформаційної системи, як Sofix. Визначена міжнародним співтовариством стратегія розвитку митних органів полягає в усуненні адміністративних і технологічних перешкод, які зумовлюють втрати часу і матеріальних ресурсів у процесі митного оформлення і контролю вантажів, що перетинають кордони держав [*3*, 2]. Особливого значення набуває функціональність спеціальних інформаційних систем, використовуваних митними органами.

Інформаційну систему SOFI, розроблену французькою митницею, почали застосовувати в 1974 р. Системи, що ґрунтуються на концепції SOFI, успішно впроваджено в Єгипті й Кот-д'Івуарі на початку 80-х рр. З появою концепції відкритих систем і консолідації операційних систем UNIX на початку 90-х рр. французька митниця вирішила підтримати розробку Sofix (SOFI під UNIX) для того, щоб використовувати її як заміну SOFI, а також для подальшого поширення системи в інші країни. Sofix випускається у двох формах:

– Митниця/вантаж Sofix.

– Митниця/імпортер Sofix.

Sofix дозволяє користувачам:

– провести віддалене митне оформлення товарів;

– прискорити оформлення товарів;

– переглядати митні правила та ціни експорту й імпорту;

– знати формальності оформлення, ставки і суми мит, податки [3].

Оформлення товарів виконується з комп'ютерів приватних операторів, підключених до мережі центрального сайту Sofix [*4*, 2]. Sofix забезпечує автоматизовану обробку: зведених відомостей, операцій митних складів, декларацій, способів урегулювання прав і обов'язків митних органів. З цією метою Sofix:

– забезпечує підтримку документів на експорт та імпорт;

– контролює імпорт та експорт товарів;

– становлює попередню сплату митних зборів і податків;

– управляє різними режимами сплати мит і податків.

Франція – одна з центральних країн Євросоюзу, структура її державного управління містить найкращі досягнення європейської спільноти, – тому вивчення її управлінського досвіду в усіх сферах життя суспільства має наукове та практичне значення. Якщо ж ми візьмемо славнозвісну систему Sofix, яка була розроблена на теренах Франції і запропонована в ряді країн, це дасть свої результати у формуванні нової ери митної служби України. Треба також пам'ятати той факт, що дана система була запропонована у ряді країн і дала свої позитивні результати в Туреччині (Blige), Аргентині, Єгипті. Для точного визначення ефективності системи необхідно зробити структурний аналіз уже існуючої на території України "Електронної митниці" та порівняти її за функціональним критерієм із системою Sofix.

Отже, технічні засоби інноваційних технологій Франції дають результативне покращання економічної спроможності країни та підвищують ефективність діяльності митних адміністрацій у цілому.

Митні інновації, як уже зазначалося, мають вираження не тільки в технічному забезпеченні, але й в організаційній сфері. Тому цікавим щодо застосування митно-тарифних заходів є досвід західного сусіда України – Польщі. Так, у 1990 р. Л. Бальцерович запровадив комплекс економічних реформ у цій державі, які були проведені за методом "шокової терапії" і спрямовувались на лібералізацію та стабілізацію регуляторної політики держави. З того часу, як 1994 р. Польща увійшла до ЄС, вона не може самостійно встановлювати митні тарифи, крім того, значна частка від зібраних митних зборів спрямовується до бюджету ЄС. Стрімка лібералізація митно-тарифної політики цієї держави послабила фіскальну функцію митного тарифу й обмежила можливість застосування протекціоністських заходів.

У цілому можна зазначити, що на відміну від українського законодавства норми митного законодавства Польщі та порядок застосування інструментів митно-тарифного регулювання дуже наближені до вимог і норм Європейського Союзу, незважаючи на те, що кількість нормативно-правових актів, які потребували гармонізації у країнах Центральної та Східної Європи, становила близько 1,5 тис. Суттєва відмінність митно-тарифного регулювання в Україні від провідних країн світу полягає в надзвичайно розгалуженій товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності.

Також можна приділити особливу увагу інноваційним зрушенням у митній службі Великої Британії, що відобразилося в технічній сфері роботи митної адміністрації.

Починаючи з 1980-х рр., уряд Великобританії проводить активну політику розвитку науково-технічного потенціалу економіки за допомогою підтримки й заохочення інвестицій у державну сферу. Королівська податкова й митна служба (HM Revenue and Customs, HMRC) здійснює реалізацію податкових та митних пільг. З 1 листопада 2012 р. у структурі HMRC створено сім спеціалізованих підрозділів з митних пільг для малих і середніх компаній. Питання застосування митних пільг стосовно великих компаній у структурі HMRC вирішує спеціалізована служба великих платників податків та зборів (Large Business Service) [3]. HMRC було видано ряд інформаційних листів, документів, повідомлень і методичних рекомендацій, що пояснюють окремі питання застосування пільг. Важливу роль у цій галузі відіграють документи, що приймаються і HMRC, які регламентують порядок і процедуру звернення організацій на одержання митних пільг і дають коментарі щодо застосування окремих положень законодавства в митній сфері. Для одержання митних пільг компанія повинна подати заяву встановленої форми (Form CT600) у місцеве відділення HMRC. Компанія також може звернутися до HMRC по докладне роз'яснення митних пільг і чинного законодавства у цій сфері [5, 56].

Буде доцільно розглядати ті країни, в яких за відсутності належних умов було створено досить розвинуті митні системи. У Китаї діє єдина митна політика, що є складовою

внутрішньої і зовнішньої політики КНР. Ефективне використання інструментів митного контролю захисту ринку дає змогу впровадження організаційно-інноваційних митних технологій у діяльність митних адміністрацій.

У 2012 р. співробітники китайської митниці розкрили в цілому 2473 порушення митних правил, пов'язаних із транспортуванням контрафактної продукції; загальна сума коштів, що фігурують у справах, перевищила 200 млн юанів (1 дол. = 7,78 юанів) [*6*, 34]. У зв'язку зі зростанням кількості справ про ввезення і вивезення контрафактної продукції за допомогою поштових відправлень із серпня минулого року Головне митне управління КНР почало спеціальну кампанію боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності за допомогою поштових відправлень; у вересні минулого року таку ж кампанію розпочали в районах дельти р. Янцзи. Ці заходи ефективно стримували тенденцію зростання імпорту й експорту контрафактної продукції.

Звернімо увагу на інструменти, які використовують країни світу для стимулювання митної політики держави, тим самим створюючи базу інноваційного втручання в митні адміністрації. Митно-тарифне регулювання як засіб стимулювання експорту успішно використовується у багатьох країнах світу, зокрема в Індонезії. Якщо експортер подає план експорту, де вказано імпортні матеріали, а також додає банківську гарантію, то імпортер даних матеріалів звільняється від сплати мита шляхом отримання ліцензії на імпорт ресурсів, а суму мита сплатить експортер у тому разі, якщо не вивезе 85 % продукції в зазначений час. У Китаї також діє система сприяння експорту, що полягає в наданні численних пільг та сприянні здійсненню експортних операцій, у той час як пільги імпортерам заборонено та введено додаткові тарифи за прискорення митного оформлення.

У Японії існує розвинутий механізм використання митного тарифу як регулятора цін на внутрішньому ринку та інструмента підтримки цінової політики національних товаровиробників. Крім звичайних видів мита (адвалорного, специфічного, комбінованого та змішаного), там використовуються також спеціальні види мита, які дещо відрізняються від аналогічних видів в Україні: диференційне мито, яке встановлюється на основі різниці у цінах на імпортні та національні товари та є аналогом українського антидемпінгового мита; "ковзне" мито встановлюється на товари, ціни на які коливаються протягом року, з метою захисту інтересів як товаровиробників, так і споживачів; сезонне, що регулює ціни товарів відповідно до пори року.

Таким чином, з уведенням у діяльність митної адміністрації Японії інновації в організаційній сфері підвищилась економічна ефективність.

Цікавий той факт, що багато країн світу поряд зі стимулюванням експорту та сприянням розвитку вітчизняного виробництва не створюють перешкод і для імпортних товарів. В Японії діє система податкових пільг для імпортерів, наприклад податковий кредит у розмірі 5 % від обсягу імпорту або взагалі звільнення від оподаткування великого переліку імпортних товарів, що становить у кінцевому підсумку до 25 % загального обсягу імпорту [5; 7].

Проаналізувавши ситуацію з інноваційними зрушеннями у митних органах провідних країн, можна зробити висновок і назвати головні тенденції в їх розвитку (табл. 2).

Потреба вдосконалення організації міжнародного вантажообігу на основі електронних інформаційних систем у світовій економіці виникла понад двадцять років тому. За цей час здійснено великомасштабні інвестиції для вдосконалення комунікацій, перш за все великих перевалочних центрів, особливо портів. Але нові інформаційні системи розвивалися спочатку ізольовано в кожному секторі транспортних послуг (автотранспорт/залізниці/ морські перевезення). Найбільш інтегрованими виявилися системи портових адміністрацій, що мали єдину технологію обміну інформацією, яка належить до прикордонного контролю

і всього процесу руху товарів. Саме вони стали основою державних систем, що функціонують як “єдине вікно”.

Таблиця 2

Провідні тенденції інноваційних зрушень митних адміcтрацій зарубіжних країн *

Країна	Особливості впровадження інноваційних технологій у практику діяльності митних органів
КНР	Митна політика Китаю забезпечує ефективне використання інструментів митного контролю для захисту ринку, стимулює розвиток національної економіки
Франція	Інформаційна система Sofix (проведення віддаленого митного оформлення товарів, прискорення оформлення товарів)
Японія	Механізм використання митного тарифу як регулятора цін на внутрішньому ринку та інструмента підтримки цінової політики національних товаровиробників
Швеція	Система Single Window. Система “єдиного вікна” об’єднує в єдине інформаційне середовище данні всіх контрольних органів
Маврикій	Система TradeNet. Електронні платежі з мит і податків проводяться через автоматизовану систему розрахунків і клірингу
Туреччина	Автоматизована система BILGE (автоматизована підтримка заходів тарифного регулювання, облік, митне оформлення під час імпорту та експорту)

**Примітка.* Складено на основі [4–6].

Як наслідок, спільне використання технологій логістики та електронного обміну даними зумовило появу електронних логістичних послуг і постачальників цих послуг – організацій різних форм власності у вигляді центрів та агентств електронної логістики.

Звичайно, ефективність митної діяльності у розвинутих країнах залежить від багатьох чинників, серед яких створення інноваційного підґрунтя для розвитку всієї системи. Збирання, накопичення, перетворення і використання інформації доцільно проводити в рамках відносно самостійної системи, яку й визначимо як систему інформаційно-технічного забезпечення.

Технічне забезпечення митної діяльності – організаційно впорядкована сукупність нормативно-методичних засобів, інформаційних ресурсів, інноваційних технологій автоматизації інформаційних процесів і процесів ухвалення рішень для задоволення потреб митної служ-

би в її повсякденній діяльності. До її складу входять: нормативно-правове забезпечення, комплекс технічних і програмних засобів, методичне забезпечення (сукупність взаємопов'язаних методів, моделей, способів, правил і методик формалізованого інформаційного опису митних об'єктів і процесів, а також формування знань для ухвалення рішень), структурована інформація й знання про митні об'єкти і процеси, а також алгоритми перетворення інформації, знань і підготовки управлінських рішень [*6*, 61].

Висновки. Місце й роль будь-якої держави у світовій спільноті пов'язані з її спроможністю виробляти, споживати і застосовувати нові знання й технології. Ці процеси безпосередньо залежать від чотирьох складових: науки, освіти, виробництва та бізнесу, спільним інструментом для яких є інформаційні та комунікаційні технології. На жаль, країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, до яких належить Україна, ідеологічно й політично ще не готові скористатися перевагами та потенційними вигодами, які надає суспільство нового типу. Введення системи впровадження міжнародного досвіду у сфері митних інновацій дасть можливість підвищити ефективність діяльності митної адміністрації України.

Література

1. Бережнюк І. Г. Організаційна структура митної служби та митного органу: шляхи оптимізації / І. Г. Бережнюк, А. Д. Войцещук // Вісник АМСУ. – 2008. – № 4 (40).

2. Michael Lane. Customs Modernization and the International Trade Superhighway / Lane M. – 2009. – 199 p.

3. Новікова К. І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні / К. І. Новікова // Materialy V mezinarodni vedecko-prakticka conference [Moderni vymozenosti vedy – 2010]. – Dil. 7. – Ekonomicke vedy : Praha. Publishing House "Education and Science". – 2010. – Str. 12–16.

4. Андрощук Г. Комерційна реалізація ноу-хау: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / Г. Андрощук // Міжнародний форум "Трансфер технологій та інновацій". – К. : 20–21 листопада 2008. – С. 90–108.

5. UNCTAD Trade and development report / New York and Geneva : United Nations, 1999. – 40 p.

6. Буланий О. О. Світовий досвід сучасного митно-тарифного регулювання та застосування його в Україні / О. О. Буланий // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 7–13.

7. Systematic Electronic Exchange of Data / Istanbul [Turkey] : BSEC Working group on customs matters, 2009. – 112 p.

8. Дрожжинов В. И. Электронные управления таможенными органами конкурентоспособности стран-членов ЕС / В. И. Дрожжинов, А. А. Штрик // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : Труды VIII Всероссийской объединенной конференции (Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г.). – СПб., 2005.

9. Кузьма О. СНД: аналіз стану та перспективи розвитку / О. Кузьма // Економіст. – 2009. – № 7. – 78 с.

10. Electronic Customs and projects / Brussels: TAXUD Rev7. – Brussels, 2006. – 44 p.

11. Customs Blueprints – pathways to modern customs / Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 89 p.

12. Customs regulation of the U.S. / Washington : Dep. of Treasury. U.S. Customs servise. – 1986. – 386 p.